

Cornella, J. (2006) Felip Palma, escriptora sense biografia. Revista de Girona, 235 . pp. 61-66. ISSN 0211-2663

Copyright © 2006 Diputacio de Girona

A copy can be downloaded for personal non-commercial research or study, without prior permission or charge

The content must not be changed in any way or reproduced in any format or medium without the formal permission of the copyright holder(s)

When referring to this work, full bibliographic details must be given

<http://eprints.gla.ac.uk/86987/>

Deposited on: 28 November 2013

Enlighten – Research publications by members of the University of Glasgow
<http://eprints.gla.ac.uk>

Palmira Ventós, escriptora sense biografia

Jordi Cornellà

Les bases de la cultura catalana contemporània es troben en la Renaixença, moviment que va començar a mitjan segle XIX i que va tenir com a plataforma més important els Jocs Florals.

Els dos llibres emblema de la Renaixença són els reculls de poesia *Los trovadors nous* (1858) d'Antoni de Bofarull i *Los trovadors moderns* (1859) de Víctor Balaguer. El primer inclou 36 escriptors i només dues escriptores: Maria Josefa Massanés i Isabel de Villamartín. El segon inclou 27 autors i les dues mateixes autores. En la prosa el domini masculí encara és més evident: les *Narracions i llegendes* de Pilar Maspons i Labrós no es premien als Jocs Florals fins a 1875.

tegir una vocació que a l'època era motiu de crítica i paròdia. El metge Gregorio Marañón, per exemple, considerava que la dona amb vocació intel·lectual desenvolupava el seu component masculí. El monòleg *La feminista*, de Santiago Rusiñol, acabava amb les línies següents: «Dones, visca el feminisme! Visca el sexe dèbil! Morin els homes i visquin les dones mascles!». Ser dona i escriure al principi del segle XX comportava enfrontar-se a moltes dificultats, i la trajectòria vital i literària de Felip Palma n'és un bon exemple. Ara que queden lluny els prejudicis i les dificultats que va haver de superar, doncs, és de justícia analitzar l'obra d'una de les primeres escriptores catalanes contemporànies i retornar-li la biografia que va haver d'amagar.

LES PRIMERES ESCRIPTORES CATALANES

Només sis dones van publicar narratives durant els primers anys del segle XX: Dolors Monserdà, Carme Karr, Maria Domènech, Francisca Torrent, Víctor Català i Felip Palma. Les tres primeres són les fundadores del feminisme català. Karr va ser la directora de *Feminal* (1907-1917), suplement mensual de la *Il·lustració Catalana* que dedicà una atenció especial a Palmira Ventós. Era una revista que es preocupava de la creació femenina –especialment l'escriptura i la pintura– i que promovia l'educació de la dona, basada, això sí, en principis religiosos i conservadors. Monserdà, vinculada a la major part de revistes de dones a Catalunya, va escriure el 1907 que a Barcelona «la dona literata hi era vista amb marcada prevenció». Al principi de segle la dona només es podia moure en el terreny de la vida privada, les tasques domèstiques i l'educació dels fills.

Al contrari de Monserdà, Karr, Domènech i Torrent, Víctor Català i Felip Palma no van voler usar el seu nom real per tal de pro-

DE FELIP PALMA A PALMIRA VENTÓS I CULLELL

Palmira Ventós va firmar tots els seus llibres amb el pseudònim *Felip Palma*. L'afany de protegir la seva vida privada fa que les dades conegudes de l'escriptora siguin escasses i sovint incorrectes. Cap obra de referència, per exemple, dóna correctament els anys de naixement i mort: 1858 i 1916. El 1907 l'escriptora va signar per primera vegada amb el seu nom real dos contes publicats a *Feminal*, i arran de l'èxit del seu drama *Isolats*, el 1909 fins i tot va acceptar sortir-hi fotografiada. El seu èxit, però, va ser efímer.

Tot i que va néixer i morir a Barcelona, la família Ventós sembla que provenia de l'Empordà, i diversos indicis suggereixen que hi va passar llargues temporades. Bona part de la seva obra se situa al Gironès i a l'Empordà, i s'hi troben trets lingüístics típics d'aquestes comarques, com ara les paraules *lleixa*, *fressa* i *tràmec*, i expressions com *caçar bolets*. La comtessa de Castellà, íntima amiga de Palmira, recorda en un escrit amb motiu

de la seva mort publicat a *Feminal* (novembre 1916, núm. 116) que parlava amb un accent marcadament empordanès.

Entre les poques dades conegudes sobre la seva família destaca que la seva germana es va casar amb Josep Massó i Torrents (Barcelona, 1863-1943), editor erudit i escriptor. Massó va ser un intel·lectual de gran importància en l'evolució de la cultura catalana: el 1891 va fundar la revista *L'Avenç*, i també va ajudar a crear l'Institut d'Estudis Catalans. Palmira, doncs, era tia de Josep Massó i Ventós (Barcelona, 1891-1931), dramaturg, poeta i director de cine.

La necrològica anònima que li va dedicar *Feminal* destaca que era aficionada a pintar i a la interpretació i que va tenir una gran amistat amb el pintor i dramaturg Modest Urgell, que la va guiar en totes dues activitats. També informa que Ventós va començar a escriure tardanament, el 1902 o el 1903 –quan ja tenia 40 anys– i que «en sos primers treballs s'haguera dit que imitava a Víctor Català, no solament en l'elecció dels assumptes, sinó en la tònica de cru realisme que informava llur desenrotllament». En els últims anys de la seva vida Palmira va viure retirada i malalta, i va deixar inèdit un volum de treballs en prosa titulat *Visions d'un paratge*, part d'una novel·la titulada *La força del passat* i l'acte primer del drama, *L'onada*. Cap d'aquestes obres es troba en arxius públics, i potser s'han perdut. *Feminal* reproduïx dos fragments de la novel·la inèdita que estan ambientats a Girona i Salt: «Per fi oviraven, entremig de les tenebres que els voltaven, uns claps destacant-se encara per fosc, i unes llumenetes de somorta claror que anaven creixent de número a cada pas que avançaven. Eren l'encimbellada catedral de Girona, la ciutat, i les bombetes elèctriques, embolcallades per l'espessa boira que hi havia».

En el mateix número de *Feminal* la comtessa de Castellà li dedica l'article «El drama de Felip Palma», que descriu l'escriptora com a «dama trista tan sincera, molt desenganyada». L'èmfasi en el desengany, tema habitual en l'obra de Ventós, fa pensar que la comtessa insinua que algun assumpte amorós va afectar greument la seva vida: «Era, sí, una ànima dolorosa i adolorida, una claríssima intel·ligència, una catalana fervent i una voluntat molt generosa en ses obres».

ELS TEMES D'UNA OBRA DISPERSA I POC CONEGUDA

Palmira Ventós va publicar quatre relats en revistes, el recull de contes *Asprors de la vida* (1904), la novel·la curta *La caiguda* (1907) i les obres de teatre *Isolats* (1909) i *Enrenou del poble* (1909). L'any 1988 Curial va publicar un volum que contenia *Asprors de la vida*, *La caiguda* i el conte «La Porc». La decisió de posar a l'abast dels lectors una obra que fins llavors era molt poc accessible és lloable, però el recull presenta alguns problemes. No recull tota l'obra de Ventós, i a més l'edició del llibre ultrapassa els criteris usuals (correcció d'errors tipogràfics, regularització de l'ortografia...) i canvia lèxic i expressions que alteren la llengua original de l'autora. Per qüestions pràctiques, però, les citacions d'aquest article provenen d'aquesta edició.

La notable escriptora catalana Palmira Ventós y Coll (Felip Palma), nascuda a Barcelona en 1858, i el dia 11 de febrer, A. C. S.

FRAGMENT DE LA NOVELA INÈDITA DE FELIP PALMA «LA FORÇA DEL PASSAT»

SET hores tocaven a n'el rellotge de la vila, quan la Tordilla passava les darreres cases del poble que li va caldre atravesar per agafar la carretera de Girona.

La nit se presentava tan negra y espessa, que ni tan sols dexava veure les ombres dels arbres, tacant el cel.

Els dos homes silenciosos anaven a l'etzar, il·luminats feblement per la claror del fanal,

Feminal va publicar un retrat de Palmira Ventós arran de la seva mort (novembre 1916).

El primer conte publicat de Felip Palma, «La Porc», es troba a *Juventut* (1902), la revista més important del modernisme. Val la pena analitzar-ho amb detall, perquè presenta molts dels trets que caracteritzen l'obra de l'autora. «La Porc» comença amb una descripció optimista i vital del camp, emfasitzant (irònicament, segons el lector comprèn més tard) que la collita ha estat abundant. Aviat apareix la cuidadora dels porcs, que té una veu «esquerdada i gutural» i una «expressió d'embrutiment i d'idiotisme». Els altres personatges són Mariano, l'amo del mas, la seva dona Dolores i Lluís, germà de Mariano. El mas, situat a prop de Figueres, està en mans de Mariano, que «es va buscar un pubillatge que almenys fes bullir l'olla» després que el seu pare ho perdés gairebé tot. A la Porc «no se li coneixia cap forma de dona» i «podia passar per un vaiiet amb faldilles». Mentre celebren la verema, la porquera du en Mariano al corral amb l'excusa (certa o no) que la truja està a punt de parir, i allà ell «la va posseir amb tota la brutalitat del mascle dominat només que per l'instint bestial».

Aran de l'èxit del drama *Isolats*, Ventós va acceptar que el seu retrat sortís a la portada de *Feminal* (març 1909).

ma: «-Sol, sol!», i en Cisó li recomana que exigeixi els seus drets. La soledat, el relativisme moral, la violència, la maternitat i el fracàs del matrimoni són temes habituals en l'obra de Ventós.

CRÍTICA I CONTEXT DE L'OBRA EN PROSA DE PALMIRA VENTÓS

El gener de 1907 el setmanari catalanista *La Tralla* va dedicar un número especial a les escriptores catalanes (núm. 152). Ventós hi va contribuir amb el conte «El suïcidí d'en Facet», que transcorre a Barcelona i sembla inspirat pels *Croquis del natural* de Narcís Oller. L'autora, doncs, sembla que estava buscant un nou estil al marge del ruralisme. El desembre del mateix any publicà dos nous contes a *Feminal* il·lustrats per Modest Urgell: «Abandonada!» i «Sola!». També presentaven un estil nou, però ara adoptaven els temes del vessant decadent i simbolista del modernisme, com ara esdeveniments sobrenaturals i la melancolia. Totes dues narracions són bàsicament descriptives, i pels títols ja es veu que l'autora incideix en el seu tema més habitual: la solitud. A la primera història, una àvia explica el conte d'una nena a qui una fada envia una barca a la platja perquè vagi al palau del rei. La nena que escoltava el conte entra en trànsit, se'n va fins a la platja i es llença al mar. A la segona, quasi sense argument, una ovella es perd a les muntanyes. En els seus tres últims contes Palmira canvia de registre, però el resultat no és ni

de bon tros tan interessant com les narracions d'*Asprors de la vida*.

La Novel·la d'Ara, col·lecció de butxaca popular, el 1925 va publicar el llibre de Felip Palma *La bona gent* amb el subtítol «Novel·la original inèdita». En realitat totes les narracions que conté procedeixen d'*Asprors de la vida*, però l'editor els va canviar el títol. D'altra banda, Publicaciones Mundial va traduir al castellà *La caiguda* (La Novela Femenina, núm. 14, c. 1925).

L'obra de Ventós s'ha de situar en el marc de la literatura d'ambientació rural modernista. Els seus contes, com els de Caterina Albert, presenten una visió antiromàntica del camp, descrit com un espai violent i reaccionari. L'etiqueta «modernisme», però, no ha d'amagar que l'obra de totes dues escriptores reflexiona constantment sobre la condició de la dona, i que això és tant o més important que la seva pertinença a aquest moviment.

L'obra de Ventós també s'ha de relacionar amb els debats que s'iniciaren a partir de 1900 sobre la novel·la catalana. La Renaixença es va centrar sobretot en la poesia, i per això al principi de segle diversos intel·lectuals –com ara Joan Maragall– van començar a demanar que es publicués més prosa. Com a conseqüència d'aquests debats l'editorial L'Avenç va posar en marxa la Biblioteca Popular, col·lecció de petit format on l'escriptora va publicar *Asprors de la vida*. Ja la primera ressenya, malgrat incidir en el tòpic de la prosa viril, destaca que contes com «La passera» i «Soledat», «ofereixen abds una protesta contra lligams socials que res lliguen encara que cuidin a escanyar». (*Juventut*, octubre 1904, p. 712). Al *Nou Diccionari de la Literatura Catalana* hi tro-

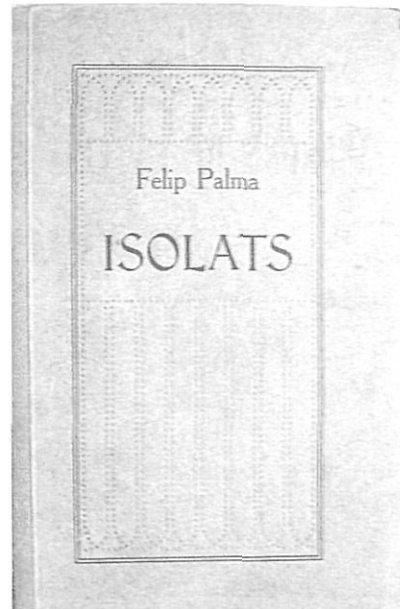
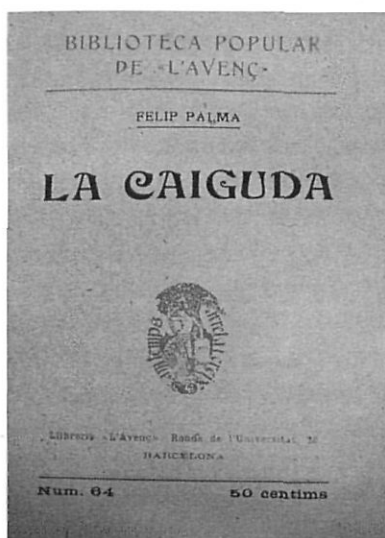
Acudit amb dibuix d'Opisso burlant-se de la dona intel·lectual. Peu: «-Miris Aurèlia que li auguro una solteria perpètua si segueix per aquests camins. -I això? -Acostumada a carabassejar escriptores, quan vingui el moment decisiu, se li escaparà la carabassa cada vegada, encara que es tracti d'homes».

bem una interpretació semblant: l'obra de Ventós «presenta sovint una visió racionalista i irònica que ataca els valors establerts per la societat tradicional».

Anne Charlon afirma que en l'obra de Ventós hi ha «una voluntat militant evident. [...] per ella, la situació de la dona va lligada a l'estat de la societat, i que és canviant les regles del joc social que millorarà necessàriament la condició femenina». A la breu obra de Ventós, però, no hi ha prou indicis que donin suport a aquest punt de vista. Els seus relats critiquen diversos aspectes de la societat del seu temps, però això no sembla suficient per extrapol·lar-ne el posicionament ideològic de l'escriptora. És cert, en canvi, que tal com defensa Charlon l'obra de Felip Palma està plena de violència, i les dones no tan sols en són les víctimes, sinó també les inspiradores i causants.

Palmira Ventós ha estat comparada sovint amb Caterina Albert, i hi ha raons per fer-ho. En els *Drames rurals* (1902) d'Albert, per exemple, s'hi troben molts dels temes d'*Asprors de la vida*, publicat dos anys després. Totes dues escriptores també fan servir un llenguatge semblant, un lèxic conscientment dialectal amb recursos de la llengua oral com diminutius, superlatius, repeticions, onomatopeies i frases exclamatives. Ventós va aprendre molt de l'obra d'Albert, però els seus contes tenen característiques pròpies, com ara la crítica explícita a la religió i el matrimoni i el control de la informació que rep el lector. En els seus contes també hi ha més misteri i diàlegs. El punt més negatiu del seu estil és que a vegades el narrador atura la narració i jutja moralment els personatges, cosa que perjudica la versemblança. Tal com ha destacat Francesca Bartrina, aquest és el punt que l'allunya més d'Albert. I la brevetat de la seva obra, caldria afegir.

Portada de la novel·la *La caiguda*
(Biblioteca Popular de l'Avenç, 1907).

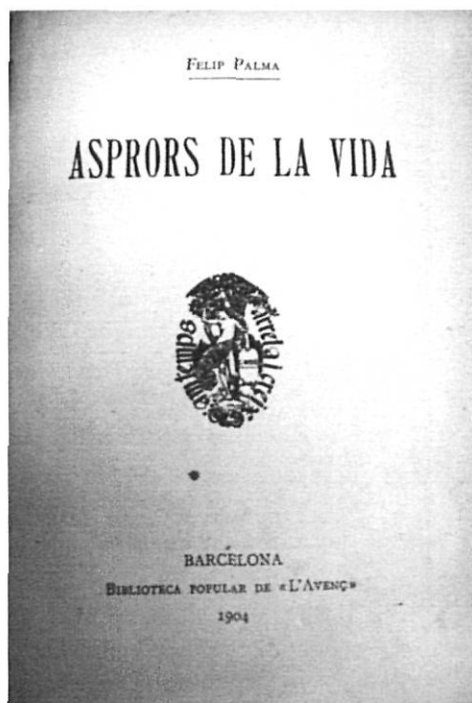

Portada del drama *Isolats* (l'Avenç, 1909),
el gran èxit literari de Ventós

ÈXIT I FRACÀS A L'ESCENA CATALANA

L'autèntica vocació literària de Palmira Ventós va ser el teatre. Sembla, però, que l'autora era molt reticent a fer pública la primera obra que havia escrit, un drama titulat *Festa completa*. La comtessa de Castellà, però, va divulgar el manuscrit i va aconseguir que poc després de la publicació de *La caiguda* se'n fes una representació al Teatre Principal de Barcelona. *Uns anys més tard l'obra va ser reescrita i titulada Isolats*, i la comtessa va traduir-la al castellà. Ni la peça original ni la traducció, però, van publicar-se. La comtessa afirma en el seu article en la mort de l'escriptora: «La injustificada i lamentable preterició del públic del teatre català va contribuir bona cosa a què na Palmira Ventós no arribés a una definitiva consagració». Potser no es va consagrar, però la seva entrada al teatre català va crear molta expectació.

El gran èxit literari de l'escriptora va arribar gràcies a *Isolats*, la primera obra d'una escriptora catalana portada a escena. Va ser tot un esdeveniment a l'època, i *Feminal* se'n va fer un ampli ressò al número 24 (març 1909): «Cap dona fins ara, ni catalana ni castellana, havia tingut el coratge de portar una obra dramàtica de tanta força a les taules, i quan aquest coratge és seguit d'un èxit, i d'un èxit tot espontani, no dels de compromís, representa un esforç i un pas molt gran en l'avenç de la veritable cultura femenina». Roser de Lacosta, que ressenya l'obra, escriu: «El drama és d'aquells que es fan sentir. Tal volta no afalagui a molts, perquè no hi ha artifici, ni pompositat en res; tot, desde el llenguatge fins a la presentació, és d'una veritat, d'una senzillesa i d'una observació

Asprors de la vida, primer llibre publicat de Palmira Ventós (Biblioteca de l'Avenç, 1904).

que corprenen». El reportatge de *Feminal*, que inclou fotografies de la representació, fa un gran elogi de l'escriptora: «Pot estar ben satisfeta Felip Palma; el seu triomf ha vingut a donar una prova valenta de lo que poden fer les intel·lectuals (quan ho són de debò) a n'aquells qui no creuen en l'obra de la dona, ni la consideren digna del noble torneig de l'Art».

Isolats tracta d'un amor impossible. Siseta es casa amb Quimet, però n'està poc convençuda. La seva germana Cristina, mesquina i gasiva, està casada amb el seu antic amor, l'Albert, que la va deixar atret pels diners de l'herència. Tant l'Albert com la Cristina es penedeixen del seu casament, sobretot ell, que té una malaltia als ulls però no pot anar al metge a Girona perquè ella considerava que és massa car. De fet, l'Albert i la Siseta continuen enamorats, i els sorprenen junts al molí quan ell ja està quasi cec. Lluny d'acovardir-se, Siseta amenaça la germana i retreu a Quimet que està sola perquè ell no l'ha ajudada gens. L'obra, que acaba amb la protagonista cridant «Sola!», denuncia la mala situació social de la dona, critica els lligams del matrimoni i ataca la xafardia i el conservadorisme del poble on té lloc l'obra. *Isolats* inclou un fragment molt reivindicatiu: «Siseta: Què podria fer, doncs, per sortir-me'n? / El mestre: Casar-te. / Siseta: Casar-me? / El mestre: Sí, perquè no tens més remei. Els homes amb les lleis a favor seu, vos han tallat les ales. / Siseta: Ves si'n podia néixer jo, d'home! / El mestre: En fa moltes d'errades la naturalesa. / Siseta: [...] Si tingués llibertat, com l'aprofiteria!» (p. 36).

Els crítics de la revista teatral *De tots colors* no van estalviar elogis: «Ha estat un dels èxits més brillants de la present temporada al Teatre Romea». (maig 1909, núm. 72, p. 313); «Llargos aplaudiments ressonaren quan caigué el teló. [...] Ara, descendent als detalls, direm que el llenguatge és sempre viu i correcte i que els personatges de l'obra són plens de caràcter i es mouen sempre dintre la major naturalitat». (març 1909, núm. 65, p. 200). El crític aprofita per defensar la dona escriptora, que el 1903 havia estat parodiada per Santiago Russiñol: «Ens plau l'èxit obtingut en un mateix escenari ahont temps endarrera s'hi estrenà una mena de caricatura contra les dones intel·lectuals.» (núm. 65, p. 200).

La següent obra de Palmira va ser *L'enrenou del poble*, representada al teatre Romea el 8 de maig de 1909. És una comèdia en un acte força intranscendent. Mateu pretén que la seva filla Genoveva es casi amb Evarist, que només la desitja pels diners. En realitat Genoveva estima Daniel, un noi a qui Mateu vol fer fora del poble. Per aconseguir-ho, necessita que Daniel s'embarqui en un transatlàntic. *De tots colors* va publicar aquesta obra en la seva col·lecció de teatre, i en feia publicitat en els termes següents: «La senyoreta Palmira Ventós i les seves produccions literàries gosen d'una justa i gloriosa popularitat» (núm. 72, p. 318). L'obra, però, va decebre els que esperaven una peça del mateix nivell d'*Isolats*. Per això el crític defensa que «fins als bons autors els ha d'estar permès, de tant en tant, produir joguines literàries com és *L'enrenou del poble*» i retreu que la interpretació de l'obra «ha estat una de les més desgraciades que havem vist al Romea» (núm. 72, p. 314).

El 1911 Palmira va estrenar el drama *La força del passat*, que tampoc va agradar tant com *Isolats*. El crític afirma que els actors van donar molta feina a l'apuntador, i també destaca que l'obra té deficiències i caigudes en el ritme, encara que en salva el llenguatge i el segon acte (febrer 1911, núm. 161, p. 71). *La força del passat* no es va publicar, però possiblement seguia el mateix argument que la novel·la amb el mateix títol que va quedar inèdita. Aquesta va ser l'última manifestació literària de l'autora, que va morir cinc anys després.

Palmira Ventós va deixar una obra literària que destaca per una crítica a les convencions socials de l'època molt explícita per al seu temps. Les referències al matrimoni i a la religió que s'han anat destacant al llarg d'aquest article permeten afirmar que va ser una escriptora crítica que va analitzar amb detall la situació de la dona al principi del segle XX. L'obra de Ventós és breu i no arriba al nivell de la de Caterina Albert, però va ser la primera escriptora catalana que va portar una obra de teatre a escena, i això sol ja és suficient perquè passi a ocupar un lloc destacat en la literatura escrita per dones a Catalunya.